

Катаев Ердан Советовичтің «6D010300 – Педагогика және психология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін «Білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында жалпы білім беретін мектеп педагогының зерттеу құзыреттіліктерін қалыптастыру: герменевтикалық-феноменологиялық тәсіл» тақырыбы бойынша диссертациялық жұмысына
АНДАТПА

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Геосаяси қайшылықтардың жаһандануы, әлеуметтік-экономикалық өзгерістер, мұғалімге қойылатын талаптардың динамикасы, мұғалімдерді ғылымға тарту қажеттілігі қазіргі мектеп мұғалімінің ажырамас бөлігі болып табылады. Қазақстан Республикасының Білім және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында мектептерде білім беру процесін ұйымдастырудың мазмұны мен нысандарында да елеулі өзгерістер көзделеді. Зерттеу қызметі мұғалімнің жеке басының шығармашылық көрінісі ретінде оның құндылық бағдарларына сүйеніп, бұл әрекетті жеке мағынамен толтыруы керек. Мұғалімнің педагогикалық жағдайдағы себеп-салдарлық байланыстарды анықтау қабілеті; тереңірек түсіну үшін олардың мәнін түсіндіру және түсіндіру қабілеті маңызды болады. Педагогтың әдіснаманың философиялық, жалпы ғылыми деңгейлерін пайдалануы кәсіби зерттеу ортасын құруға мүмкіндік береді.

Ғылымда әдіснамалық білімнің философиялық, жалпы ғылыми және педагогикалық деңгейлеріндегі мұғалімнің зерттеу қызметінің сипатын ашатын бірқатар заманауи зерттеулер бар. Философиялық деңгейде Ван Маненнің (van Manen M.), Л.Финлейдің (Finlay, L.), Н. Фрезеннің (Friesen N.) және басқалардың еңбектерінде оқу процесінде қазіргі заманғы герменевтикалық феноменологияны қолдану бойынша зерттеулер атап өтілді; психологияға баса назар аударып, Н. П. Бусыгинаның еңбектерінде герменевтикалық феноменология қарастырылады. Педагогикалық герменевтиканың негіздерін зерттелетін, рефлексия мәтіндерінде жазылған түсіндіру және түсіну ретінде А. Ф. Закирова зерттеді. Т.Ю. Ломакина, С. В. Дзюбенко ресейлік инновациялық білім беру ортасында мұғалімнің ғылыми құзыреттілігін дамытуды зерттейді.

Сонымен қатар, Lesson Study және Action Research тәсілдерін іске асыру барысында педагогтардың өзіндік зерттеу қызметін құндылық-семантикалық қабылдау мәселелері жеткілікті зерттелмеген күйінде қалып отыр.

Зерттеу тақырыбы: Жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында жалпы білім беретін мектеп мұғалімінің зерттеу құзыреттіліктерін қалыптастыру: герменевтикалық-феноменологиялық тәсіл.

Зерттеу мақсаты: Жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында мұғалімнің зерттеу құзыреттіліктерін қалыптастыру моделін әзірлеу, теориялық негіздеу және оның тиімділігін эксперименттік тексеру.

Зерттеу нысаны: Lesson Study және Action Research (герменевтикалық-феноменологиялық) тәсілдерін іске асыру жағдайында жалпы білім беретін мектеп педагогтерінің біліктілігін арттыру.

Зерттеу пәні: Lesson Study және Action Research тәсілдерін іске асыру жағдайында жалпы білім беретін мектеп педагогының зерттеу құзыреттіліктерін қалыптастыру.

Зерттеу міндеттері:

- 1) герменевтикалық-феноменологиялық тәсіл әдіснамасын талдау негізінде педагогтің зерттеу қызметінің функцияларын бөліп көрсету;
- 2) Lesson Study тәсілін іске асыру бойынша қазіргі заманғы білім беру процесінің ерекшеліктерін ашу және педагогтің зерттеу дағдылары мен дағдыларын тиімді қалыптастыру үшін ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайлардың негізгі сипаттамаларын анықтау;
- 3) жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында «жалпы білім беретін мектеп педагогінің зерттеу құзыреттіліктері» ұғымының мәнін нақтылау және олардың компоненттерін анықтау;
- 4) жалпы білім беретін мектеп педагогінің зерттеу құзыреттіліктерін қалыптастырудың негізгі қағидаттарын айқындау, герменевтикалық-феноменологиялық тәсіл негізінде жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында педагогтің зерттеу құзыреттілігін қалыптастыру моделін әзірлеу және теориялық негіздеу;
- 5) жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында жалпы білім беретін мектеп педагогінің зерттеу құзыреттіліктерін қалыптастыру жөніндегі жұмыстың мазмұнын, нысандары мен әдістерін айқындау;
- 6) эксперимент негізінде педагогтің зерттеу құзыреттіліктерін қалыптастыру моделін іске асырудың тиімділігін тексеру.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы:

1. Мұғалімнің зерттеу қызметінің (рефлексивті, болжамды, интроспективті, жобалау, интеракциялық) герменевтикалық-феноменологиялық тәсілінің әдіснамасы негізінде бөлінген;
2. Педагогтің зерттеу дағдылары мен дағдыларын тиімді қалыптастыру факторлары ретінде ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайлардың негізгі сипаттамалары анықталды;
3. Жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында «жалпы білім беретін мектеп мұғалімінің зерттеу құзыреттіліктері» ұғымының мәні анықталды және олардың компоненттері анықталды;
4. Герменевтикалық-феноменологиялық тәсіл негізінде жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында мұғалімнің зерттеу құзыреттіліктерін қалыптастыру моделі негізделген;
5. Жалпы білім беретін мектеп педагогының зерттеу құзыреттіліктерін қалыптастыру моделі мен технологиясы әзірленді.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы мынада:

- Жалпы білім беретін мектеп педагогінің зерттеу құзыреттіліктерін қалыптастыруға бағытталған педагогтерге арналған курстар бағдарламасы әзірленді, оның ішінде: курстың құрылымы, жұмыстың дербес және топтық нысандарының түрлері мен мазмұны;
- «Оқу мотивациясы үшін қызығушылықтар мен қажеттіліктерді анықтау картасы»; «Оқыту проблемаларын диагностикалау картасы», «Педагогикалық

жағдайларды шешу картасы», «Lesson Study барысында оқыту проблемаларын диагностикалау картасы», «Мектеп педагогтерінің кәсіби өзара іс-қимылының менторлық үшбұрыштары» әзірленді;

- Оқу-әдістемелік құралдар әзірленіп, жарияланды: «Көшбасшылық және менеджмент. Мектеп мәдениеті», «Білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында жалпы білім беретін мектеп педагогының зерттеу құзыреттіліктерін қалыптастыру: герменевтикалық-феноменологиялық тәсіл», «Инклюзивті білім беру тәсілдерінің динамикасы», «Білім беру процесінде Lesson Study және Action Research тәсілдерінің үйлесімінде педагогтердің зерттеу құзыреттілігін дамыту»;

- Зерттеу материалдары біліктілікті арттыру курстарын өткізу үшін, сондай-ақ педагог кадрларды аттестаттау және біліктілік санаттарын беру процесінде диагностикалық ресурс ретінде пайдалы болады;

- Әзірленген модель жалпы білім беретін мектеп мұғалімінің академиялық мансаптық өсуінің маршруттық картасы бола алады.

Қорғауға шығарылатын ережелер;

1) герменевтикалық-феноменологиялық тәсіл әдіснамасы негізінде бөлінген мұғалімнің зерттеу қызметінің функциялары;

2) қазіргі білім беру процесінің ерекшеліктері және педагогтің зерттеу дағдыларын қалыптастырудың ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайларының негізгі сипаттамалары;

3) жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында «Жалпы білім беретін мектеп педагогінің зерттеу құзыреттіліктері» ұғымының мәні;

4) жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында жалпы білім беретін мектеп педагогінің зерттеу құзыреттіліктерін қалыптастыру моделі (герменевтикалық-феноменологиялық тәсіл аспектісінде);

5) жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында жалпы білім беретін мектеп педагогінің зерттеу құзыреттіліктерін қалыптастыру бойынша тәжірибелік – эксперименттік жұмыстың нәтижелері.

Диссертация тақырыбы бойынша жарияланымдар

Диссертация материалдары бойынша 11 ғылыми жұмыс жарияланды, оның ішінде ҚР БҒМ Білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті ұсынған журналдарда 3 мақала, Scopus дерекқорының индекстелетін журналдарында 2 мақала, халықаралық қатысуымен жинақтарда 6 жарияланым:

«Жаһандық әлемдегі ғылым және білім» халықаралық ғылыми-практикалық конференциясы, (Орал қ., 2017);

III «Үздіксіз білім берудің философиялық-педагогикалық мәселелері» Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясы (Могилев қ., 2018);

Назарбаев Зияткерлік мектептері дербес білім беру ұйымының «Мектептер әлемін өзгертетін мұғалімдер» XI Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясы (Нұр-Сұлтан қ., 2019);

«Еуразия құрлығындағы ынтымақтастықтың өзекті зерттеулері мен перспективалары» халықаралық ғылыми-практикалық конференциясы (Прага қ., 2019);

«Үздіксіз білім берудің философиялық-педагогикалық мәселелері»
IV Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясы, (Могилев қ., 2020);

Кембридж университетінің Халықаралық бағалау және білім беру кеңесінің сарапшысы П. Дадлидің "оқыту әдісін, оқу бағдарламасын, оқушылардың үлгерімін және білім беру жүйесінің тиімділігін жетілдіру үшін Lesson Study зерттеу мүмкіндіктерін кеңейту" тақырыбындағы вебинарларда (Кембридж, 2019);

«Хабаршы» ғылыми журналы (№ 2, 2020), Торайғыров атындағы ПМУ;

«Хабаршы» ғылыми журналы (№1, 2020) М. Өтемісов атындағы БҚМУ;

«Хабаршы» ғылыми журналы (№1, 2023) Торайғыров атындағы ПМУ;

Educ. Parque., Sao Paulo, v. 49, e257253, 2023;

International Journal of Education in Mathematics, Science, and Technology (IJEMST), 11(5), 1184-1203.

Зерттеу нәтижелерін практикалық енгізу экспериментке тікелей қатысқан жалпы білім беретін мектептердегі оқу-тәрбие процесі барысында Lesson Study, әзірленген оқу бағдарламаларын, әдістемелік құралдарды пайдалана отырып, сондай-ақ аудиториялық курстық іс-шаралар мен вебинарлар арқылы жүргізілді.

Зерттеу әдістері. Педагогикалық модельдеу теориялық зерттеу әдістерінің негізін құрады, ал педагогикалық сауалнама мен тестілеу, сараптамалық бағалау әдісі, педагогикалық бақылау және сұхбат, эссе талдау әдістері эмпирикалық әдістер ретінде қолданылды. Тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың нәтижелерін өңдеу үшін математикалық статистика әдістері қолданылды, SPSS деректерін статистикалық өңдеудің компьютерлік онлайн бағдарламасы қолданылды.

Критериялды бағалау құралдарына мыналар кірді: авторлар әзірлеген зерттеу құзыреттіліктерінің даму деңгейін анықтау проформалары; педагогтың зерттеу дағдыларын өзін-өзі бағалаудың бейімделген әдістемесі (С.и. Брызгалова); педагогтардың шығармашылық өсу мотивтерінің бейімделген диагностикасы (Р. х. Шакуров), сондай-ақ рефлексияның даму деңгейін анықтау әдістемесі (А. В. Карпов). Зерттеу құзыреттіліктерінің қалыптасу деңгейлері шығармашылық, эвристикалық, негізгі, репродуктивті деп сипатталады.

Тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың нәтижелері. Қалыптастырушы эксперименттің нәтижелері бойынша бақылау тобында «шығармашылық» деңгейде жұмыс істейтін педагогтардың үлесі небәрі 1,6% – ға, «эвристикалық» – 7,1% - ға, «репродуктивті» - 7,4% - ға азайды. Ал эксперименттік топта шығармашылықпен жұмыс істейтін педагогтар 26,7% - құрады, бұл анықтаушы кезеңдегі көрсеткіштен 10% - превыш асады, төменгі деңгейдегі педагогтардың 16% - ы "эвристикалық" деңгейге өтті.

Келесі маңызды нәтиже, атқарылған жұмыс зерттеу қызметіне серпін берді. Қазіргі уақытта диссертация авторлары осы мектептердің 70% - педагог қамтитын экспериментке қатысқан мектеп мұғалімдерімен жұмыс істейді. Сонымен қатар, біздің жұмысымызға Орал қаласының тағы 2 мектебі (№20,

№6), сондай-ақ Ж.Досмұхамедов атындағы педагогикалық колледж оқытушыларының тобы қосылды.

Дегенмен, мұғалімдердің өз тәжірибесін зерттеуге қатысу белсенділігі мектеп басшысының ұжымды және жалпы мектепті дамытудың стратегиялық әлеуетін қаншалықты көретініне байланысты екенін атап өткен жөн.

Диссертацияның мазмұны мен құрылымы. Диссертация әзірленген модельге сәйкес жалпы білім беретін мектеп мұғалімінің зерттеу құзыреттілігін қалыптастыру бойынша атқарылған жұмыстың кезеңдерін дәйекті түрде көрсетеді. Диссертацияның мазмұны үш бөлімнен тұрады, онда жалпы білім беретін мектеп мұғалімінің зерттеу құзыреттілігін қалыптастыру ережелері, сондай-ақ пайдаланылған дереккөздердің, қосымшалардың қорытындысы мен тізімі келтірілген.

Жұмыс баспа мәтінінің 177 бетінде орындалды, 35 сурет пен 41 кестені қамтиды. Пайдаланылған дереккөздердің тізімінде 166 атау бар, оның ішінде 19 атау шет тілінде ұсынылған.